MUHAYYELAT

YAYIN NO: 854

MUHAYYELAT
Giritli Aziz Efendi

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No. 16228

1. Basım: Ekim 2017

ISBN: 978 - 605 - 9521 - 54 - 3

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*
Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı: *Zafer Matbaası*
Maltepe Mah. Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi No: 12/117 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 612 24 31
Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*
Cilt: *Zafer Ciltevi*

BİLGE KÜLTÜR SANAT
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

MUHAYYELAT

-sadeleştirilmiş tam metin-

GİRİTLİ AZİZ EFENDİ

Sadeleştiren
Osman Sevim

Bilge
Kültür·Sanat

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
Önsöz 11
Aziz Efendi'nin Muhayyelat'ı 13

BİRİNCİ HAYAL

Şehzade Asil Hikâyesi 35
Serendip Padişahı Abdüssamed'in Hikâyesi 48
Şehriyar Asil'in Kardeşi Şehzade Nesil'in Hikâyesi 67
Firuz Şah'ın Hikâyesi 75

İKİNCİ HAYAL

Ebu Ali Sina'nın Hikâyesi 110
Molla Emin'in Hikâyesi 121
Çin Şahının Kızı Ferahnaz ve İklilülmülk'ün Hikâyesi 142
Hoca Abdullah'ın Çok İbretli Hikâyesi 146
Yüce Ruhlu Cevad'ın Hikâyesi 170
Cevad'ın İklilülmülk'e Misal Getirmesi 177
Hüma ile Şâpur Hikâyesi 180
Gazanfer ile Râhile'nin Olağanüstü Hikâyesi 193
Kara Han'ın Hikâyesi 223

ÜÇÜNCÜ HAYAL

Şehzade Naci Billah ile Şâhide Hikâyesi 234
Sitti Emine'nin Hikâyesi 239
Naci Billah'ın Başveziri Kıvamüddin'in Hikâyesi 260
Recep Beşe Hikâyesi 264
Muhayyelat'ın Bitişi 293

SUNUŞ

Mîrimîranlık (eyalet valisi, beylerbeyi) payesi ile 1797 yılında Berlin büyükelçisi tayin edilerek Prusya Devleti'ne ilk elçi olan Giritli Ali Aziz Efendi, *Muhayyelat*'ın giriş kısmında, İbrani ve Süryani dillerinde bir kitap bulduğunu, *Hulâsatü'l-Hayâl* (Hayal Özetleri) adlı bu kitapta faydalı nasihatler olduğunu ve bunlardan bir kısmını ayıklayıp seçerek sade bir dille yazdığını ifade etmiştir. Eserdeki hikâye ve konuların büyük ölçüde *Binbir Gece Hikâyeleri*'nden alındığı bilinmekte, yazarın bunları yerli ve tasavvufi şekillere kavuşturup bazı yenilikler yaptığı kabul edilmektedir.

Orijinal ismi *Muhayyelat-ı Ledünni-i İlahî-i Giridî Ali Aziz Efendi* (Giritli Ali Aziz Efendi'nin İlahî Sırlara Ait Hayalleri) olan ve kısaca *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* veya *Muhayyelat* şeklinde anılan eserde büyük ölçüde geleneksel hikâye tarzından yararlanılmıştır. Maceralı hikâyelerin art arda geldiği bu eserde bazen hikâye içinde hikâye geçtiği için okur için ufak bir sıkıntı söz konusu olsa da aslında bu özelliği eseri romana yaklaştırmaktadır. Cin, peri, büyü, tayy-ı zaman, tayy-ı mekân unsurlarıyla âdeta bir masal havası taşıyan ve zaman zaman hayal ile gerçeğin karıştığı bu fantastik eserde olağanüstü tesadüfler, tılsımlar, ifritler, dervişler, şehzadeler, şahlar, şah kızları sık sık karşımıza çıkar.

Muhayyelat'ın, yazıldığı devirde çok okunmasında elbette matbaanın etkisi söz konusudur. Muallim Naci'nin,

Naci ismini eserdeki Naci Billah'tan aldığı sanılmakta, Ahmed Midhat Efendi'nin *Çengi* adlı romanında aklını cinler ve perilerle bozan kahramanına bol bol *Muhayyelat* okuttuğu bilinmektedir. Bu da *Muhayyelat*'ın Tanzimat yazarlarını birçok bakımdan etkilemiş bir eser olduğunu göstermektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, "Ebu Ali Sina hikâyesinde büyüyü, simya adıyla o kadar kolayca mubahın içine almasaydı bu hikâye bizim eski kültürümüzün Faust hikâyesi olabilirdi." değerlendirmesinde bulunur (*19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 26).

Muhayyelat (Hayaller), yazarın "Hayal" adını verdiği birbirinden bağımsız üç büyük bölümden meydana gelir. Birinci Hayal'de, kadınların vefasız olduğunu düşündüğü için evlenmek istemeyen Kamercan adındaki şehzadenin birçok macera yaşadıktan sonra Çin şahının güzel kızı ile evlenmesi anlatılır. Bundan sonraki hikâyeler, Kamercan'ın oğulları Şehzade Asil ve Şehzade Nesil etrafında gelişir.

İkinci Hayal'de, Ebu Ali Sina'nın Cevad'ı manevi evlat olarak alıp ilim ve marifet yolunda yetiştirmesi anlatılır. İkinci bölümün başkahramanının Cevad olduğu söylenebilir. Bu bölümdeki çoğu hikâyenin kurmacası onun etrafında döner ve hikâyelerde insan-ı kâmil olmak için sırrı açıklamamak, nefsine hâkim olmak gerektiği vurgulanır. Cevad sayesinde okur zayirçe, cifr ve simya ilminin gizemleriyle tanışır.

Üçüncü Hayal'de ise tamamen tasavvufi aşk konusu ele alınır. Şeyh İzzeddin Mısır hükümdarı Naci Billah'a, önce mecazi aşkı yaşatır, daha sonra onu hakiki aşka ulaştırır. Başlangıçta tasavvufa ve şeyhlere düşman olan Naci Billah hayal âleminde yaşadıklarının etkisiyle şeyhliğe kadar yükselir ve şeyhine her bakımdan destek olur.

Aziz Efendi'nin Bektaşiliğe yakın bir tarikata mensup olduğu ve bir şeyhe olan saygısı hikâyelerden de anlaşılmaktadır. İkinci Hayal'de acemi Bektaşi dervişi Cevad'ın

olağanüstü başarıları ve Üçüncü Hayal'de "Şeyh İzzeddin"e sonsuz kudret, keramet nispet etmesi tarikat mensubu olduğunu düşündürmektedir.

Hikâyelerin çoğu görünüşte bir aşk hikâyesidir. Bu vesile kılınarak akıl, ahlak, din, tasavvuf, aile, dostluk, arkadaşlık, vefakârlık, dürüstlük, sözünde durma, namus gibi çok değişik erdemler ön plana çıkarılmakta, kıskançlık, sır saklayamama, dedikodu gibi duyguların yanlışlığı kıssadan hisse tarzında verilmektedir. Değişik zaman ve mekânlarda geçmekle beraber büyük ölçüde 18. yüzyıl İstanbul'undan ve saray hayatından izler taşıyan eserde dikkat çekici bir yön de hikâye kahramanları çoğu zaman şah, vezir, şehzade, kraliçe vb. olduğu hâlde gerçek tarihî şahsiyet olarak sadece Harunürreşid, veziri Cafer ve hanımı Zübeyde'nin bulunmasıdır.

Muhayyelat'ta özellikle tasvirlerdeki ağır, süslü dile rağmen, konuşma bölümlerinde sade bir dil bulunduğu söylenebilir. Masalsı anlatımıyla ve içerisindeki simya ilmi ve tasavvuf terimleriyle maalesef orijinal hâlini okuyup anlamamız pek mümkün olmadığı için eserin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu yapılırken devrin kültürünü yansıtan bazı kelimeler değiştirilmemiş ve dipnot olarak açıklaması verilmiştir. Eserin üslubuna çok fazla müdahale edilmemiş, bu da yer yer günümüz okuyucusuna tuhaf gelebilecek ifadelerin bulunmasına yol açmıştır.

Muhayyelat, Aziz Efendi'nin olağanüstü güçler, hurufilik, simya, cifr, büyü, mistik âlem ve gerçek hayattan aldığı olaylarla kendi hayatından da izler taşıyan iç içe hikâyeler şeklinde yazılan farklı bir eserdir. Tanzimat roman ve hikâyesine zemin hazırlayan eserler arasındaki önemi dolayısıyla Türk Klasikleri arasında farklı bir yere sahip olduğu söylenebilir. Türk edebiyatında çağdaş hikâyeciliğe geçişin ilk örneği sayılan *Muhayyelat*'a okurlarımızın ilgi göstereceğini umuyoruz.

Osman Sevim

GİRİTLİ ALİ AZİZ EFENDİ'NİN MUHAYYELAT'I
H. 1211 (M. 1797)

ÖNSÖZ

Başlıkta adı geçen efendi yukarıda geçen tarihte bu kitabın yazılmasını başarmış ve o zaman elçilik memurluğu ile Prusya tarafına gidip 1213 (1799) yılında orada vefat etmiştir.

Tasavvuf ve hikmet ilimlerinde üstat olan Aziz Efendi, her bilimde, nice anlaşılmaz soruları cevaplandırmış ve cevapsız konulara açıklık getirmeye gücü yettiğinden Avrupa bilgeleri arasında parmakla gösterilen bazı kimselerin astronomi, dört unsurun[1] cevherleri ve başka tabiatlara ait sorduklarına karşı vermiş olduğu bilgece cevapları özel bir kitapçık hâlinde yazmıştır ki, adı geçen rahmetlinin yüksek bilgi derecesini, onu inceleyen ilim sahipleri iyi anlarlar.

Ayrıca tasavvuf konusunda *Vâridât* adlı eseri ve başka eserleri de vardır. Fakat vârisleri, değerini bilmeyerek telef ve ziyan etmişler ise de, bir kısmı, rahmetli efendinin bazı dostları eline geçerek yazıp yayımlamışlar diye bu kitabın kapağının arkasında yazılıydı. Allah sırrını mübarek etsin.

İsimsiz

1 dört unsur (anasır-ı erbaa): Eskiden, maddi âlemin esasını teşkil ettiğine inanılan ve basit cisim olarak kabul edilen dört unsur: Su, hava, ateş, toprak.

AZİZ EFENDİ'NİN MUHAYYELAT'I

"Sühan perdâz în şîrîn fesâne
Çünîn zed nağmehâ-yı nev-terâne"

"Berârende-i în acâyib sühen
Çünîn kerd nakş-ı misâl-i kühen"[2]

Bu eser, ben kulunuzun, "giriş" yazma ve "başlık" atma kurallarını uygulamayarak meydana getirdiğim bir eserdir.

Sayılı günlerden bir gündü: Emel medresesinde ve hayaller kütüphanesinde, ilham ve içe doğuş kitabının yapraklarını boşuna karıştırıp dururken unutulma kapısına konulmuş Süryani ve İbrani dilleri ve başka dillerden *Hulâsatü'l-Hayal* adında, hor görülmüş eski püskü bir kitap ibret gözüme ilişti.

Bu kitabı baştan başa okuyup acayip mazmunları[3] üzerinde iyice düşündüğümde Lamiî'nin *İbretnüma*'sı ve *Binbir Gece*[4] benzeri, parlak ibretler taşıyan, insanları uyaracak faydalı nasihat ve öğüt dolu, manevi haber kaynağı

2 Bu şirin efsaneyi anlatan (kişi) musikinin yeni bestelerini (aşağıdaki gibi) icra ederek.
Bu çok güzel sözü anlatan kimse, eski bir örneğin nakşını aynen yaptı.

3 mazmun: Nükte ve cinaslarla süslenen ve asıl manayı dolaylı olarak anlatan güzel söz.

4 *Binbir Gece Masalları* Orta Çağ'da kaleme alınmış, Orta Doğu kökenli bir eserdir. Şehrazad'ın, hükümdar kocasına anlattığı hikâyelerden oluşur.

ve bir hikmet nüshası olan, adı geçen kitabın garip hikâyelerinden ve acayip menkıbelerinden[5] bazısı seçilip ayrılarak, derviş usulü üzere, sade ifade ile kaleme alınıp, zekâ sahibi kimselerin görüşlerine sunuldu.

Bu hikmetli kitap, her ne kadar muhayyelat[6] türündense de içe doğuş meydana geldiği vakitlerde yeter derecede okunursa, gönüldeki gamı dağıtmak özelliği mutlaka görülecektir.

Bir tecrübe buyrulunca:
"Eser-i hâme olsa da nâçiz
Zikr-i hayra vesile olan Azîz"[7]

denilerek, âciz adımın dua sözleri arasına karışması, dileğimdir.

5 menkıbe: Din büyüklerinin, kahramanların ve tarihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlaki meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destani- efsanevi bir üslupla anlatan fıkra, hikâye vb.

6 muhayyelat: Hayal edilmiş şeyler, hayaller.

7 Kalemle yazılmış bu eseri değersiz de olsa, Aziz'in adının hayırla anılması için vesile olsun.

BİRİNCİ HAYAL

Eski zamanda İsfahan şehrinde, İran diyarına hükmeden Harzemşah'ın huy güzelliği, yakışıklığı ve marifet[8] olgunluğu bakımlarından benzeri dünya yüzünde görülmemiş Kamercan adında bir oğlu vardı. Şehzade'nin yaşı on beşe erişince, Harzemşah, torun sahibi olmak arzusuna kapılınca bunu, Şehzade'nin anası ve Başvezir'le de görüştükten sonra, talihli Şehzade'nin cariyelerden[9] veya hür kızlardan her kimi seçerse kendisinin onunla evlendirilmesine karar verildi.

Bunun üzerine Şah, Kamercan'ı huzuruna çağırdı. Uzunca bir giriş ile onunla hoşbeş edip bir nice de öğütler verdikten sonra içindeki arzuyu Şehzade'ye açıkladı, bu konuda bu sözünü emir sayarak, mutlaka ve uysallıkla yerine getirmesi gerektiğini de sert bir şekilde ekledi. Kamercan bir süre isyan ve heyecan terleri döktükten sonra, içinden geçenleri, Sultan'ın önünde şu tarzda arz etti:

– Ey çok kudretli ve faziletli babam! Kadın kısmının kararsız ve vefasız olduklarını eskilerin tarihlerinden okumuş ve bu konuda ikna olmuş bulunduğum için, ruhum usandı ve hayatta oldukça Hazreti İsa gibi bekâr kalmak gereğine inanmış bulunuyorum. O kadar ki, eğer siz sultanım, bu yolda ısrar eder de beni zorlarsanız yeri yurdu terk

8 marifet: Varlıkların hakikatini ve ilahî sırları tefekkür, keşif ve ilham yoluyla kavrama, gerçeği bilme, irfan.

9 cariye: Para ile alınıp satılan, üzerinde sahibinin her türlü hakka sahip bulunduğu kız, halayık.

etmem kesindir, diye sözü bitirince Şah, Kamercan'ın hiç çekinmeden bu şekilde cevap vermesinden doğacak acı sonuçları düşündü, söz dizginini başka tarafa çevirerek işi şakaya döktü ve bu sohbeti sona erdirdi.

Şehzade, yerine dönünce, Harzemşah, Başvezir'ini çağırıp baş başa görüşürken bu derdin çözümüne kolay bir çareyi danıştığında Başvezir, şu tavsiyeyi bir hayli düşündükten sonra söyledi:

– Kamercan'ın Sultan emrine karşı gelebilmesi henüz padişahların öfke ve gazabının ne demek olduğunu bilmemesindendir. Bundan dolayı kendisine bir parça sert muamele yapılsın!

Bu tavsiye üzerine, onu birkaç gün korkutup azarladıktan sonra nihayet iyice sıkılamak için, yanına bir uşak verip, özel bir hapishaneye kapattılar. Şehzade bu eziyeti evlenmekten daha kolay bulduğu için sevinçli gönül ile inziva köşesini seçmiş ve Tanrı dili söyleyen gizlilik perdesinin ötelerine bakar olmuştu. Meğer o hapishanenin avlusunda bir kullanılmaz kuyu olup, perinin birisi o kuyuyu uzun süredir mesken tutmuş olup bu kıdemli peri, bir gece, kuyusundan çıkmış, işine gitmek üzere iken, içeride ışık görünce, "Acaba ne ola ki?" diye öğrenmek için Kamercan'ın yattığı odaya girdi.

Şehzade'nin güzel yüzündeki parlaklık ve tatlılığı görünce perinin sabır ve kararı elden gitti ve duramayarak onu iki yanağından öptü. Sonra uyandırmaksızın çıkıp uçtu.

Bu peri, havada giderken, düşmanlarından bir başka periye rastlayınca kavgaya başladılar. Düşman peri bunu öldürmek üzereyken mağlup peri, yalvarıp yakararak galip periden şöyle bir ricada bulundu:

– Efendim, size tam karakterinize uygun ve zamanımızda eşi bulunmayan bir av takdim edersem beni salıverir misiniz? deyince o da kabul ederek dedi ki:

– Birkaç gün önce yolum Çin şehrine uğramıştı. O diyarın padişahı olan Şücâ Han'ın talihli bir kızı varmış. Gördüm ki boy bos güzelliği, beni ve başka tatlılık ve güzellikte, ona benzeyen bir varlık bu dünyada yaratılmamış diye özelliklerini anlatınca galip peri, alaylı bir gülüşle:

– Ben bugün öyle bir dünyayı süsleyen erkek güzeli gördüm ki senin anlattığın dilber, ona muştuluk dahi olamaz. Bu konuda yaptıkları tartışma uzayınca, karşılıklı delil göstermek üzere şuna karar verdiler.

Mağlup peri Çin'e gidip o kadar övdüğü güzel kızı getirecek, o ikisini bir yere yan yana koyacaklardı. Eğer Çin padişahının kızı, Şehzade'den güzelse mağlup perinin geçmiş suçları affedilecekti.

Hemen mağlup peri Çin'e giderek, daha yarım saat geçmeden, Çin şahının kızını uykulu uykulu getirip Şehzade'nin yatağına koydu ve seçmek için yüz yüze yatırdı. Periler, onların hangisi daha güzeldir, diye karşılaştırmak için getirdiklerinde ne görsünler: Birbirlerine o kadar benziyorlar ki, onları birbirinden ayırt etmek, ancak birinin erkek, ötekinin kadın kıyafetleri sayesinde mümkün olabiliyordu.

Taraflar, iki gencin güzellikte eşit olduklarını ister istemez kabul ettikten sonra, uyanıklıkta olan tavır ve davranışlarını da görüp denemek için Şehzade'yi uyandırdılar.

Kamercan gözünü açıp da dünyalara süs olan o eşsiz kızı, koynunda yatar görünce, bu şaşırtıcı güzellik aklını başından alıp bir anda ona çılgın gibi âşık oldu. Şöyle sandı ki: Babası ve annesi kendisini aldatması için bu kızı bulmuşlar ve onu evlenmeye heveslensin diye getirip döşeğine bırakmışlar. Ancak, o peri yüzlü kızın güzelliği Şehzade'de sabır ve rahatını yağmaladığı için, "Ben bununla evlenmeyi kabul ettim" diyerek gül renkli yanağından, billur gerdanından ve gonca dudağından öpüp kucakladı, onu uyandırmak için birkaç defa ısrar ettiyse de mümkün olmadı.

– Ne de güzel bir sevgili ama uykusu gayet ağırmış. İnşallah yarın sohbet ederiz. Ancak, sabah uyandığında kendisini kabul ettiğimi bilsin, diyerek parmağındaki yüzüğü çıkarıp kızın parmağına ve kızın yüzüğünü de kendi parmağına taktı.

Şakacı periler, bu sırada, büyü gücüyle Şehzade'yi derin uykulara daldırtıp Çin şahının kızı kendisini başka bir evde, bir erkeğin kucağında bulan kız, Şehzade'ye dikkatle baktığında onun insan suretinde bir melek olduğunu gördü. Onun kara benler parlayan, ayva tüyleri arasında ışıldayan yanaklarına bakarak iç geçirmeye başladı. Şehzade'ye canıgönülden düşkün âşık olmuştu.

O da Şehzade'yi derin uykusundan uyanmaya çalışırken parmağında yüzüğün değişmiş olduğunu fark edince:

– Bunda bir hikmet var ama bu güzel gencin böyle derin uykuda oluşundaki hastalık ne olabilir?.. diye düşünmesine kalmadan, periler büyü gücüyle onu tekrar yarı uyutarak kaldırıp eski yerine götürdüler.

Sabah olunca Kamercan, gece yatağında olan kızı bulamayınca eline bakıp kızın yüzüğünü görünce olayın gerçekliğini ve yüzüğün çok pahalı cinsten olması, onu takan kızın bir hükümdar kızı olduğunu kesinlikle gösteriyordu.

Şehzade bu işin gerçeğini lalasından[10] öğrenmek için araştırdı ise de, onun hiçbir bilgisi olmadığı anlaşıldı.

Lala, ayrıca oda kapısını sımsıkı kapadığından, kimsenin oraya girmek için bir delik bulamayacağından söz ederek bu hayalin ancak bir düş azması[11] ve şeytan aldatması olmaktan başka ihtimali olmadığı şeklinde öğüdü göz önünde bulundurmasını söyledi. Şehzade'nin bu "rüyasını" sevda illetine yorarak, bu olayı Şah'a bildirmekte de gecikmedi.

10 lala: Eskiden büyük ailelerde bir çocuğun bakımı, eğitim ve terbiyesiyle meşgul olan erkek terbiyeci.

11 düş azmak: Boy abdesti alması gerekmek, ihtilam olmak. [Şeytan aldatması da aynı anlama gelir.]

Şah, bu işin aslını Şehzade'den sorunca, o da olup bitenleri iğneden ipliğe anlatıp, iddiasına delil olarak da parmağındaki yüzüğü gösterdi. Şah, artık bu konunun doğruluğuna inanmış bulunuyordu.

O görülen hayalin kim olduğunu araştırmak, bulmanın ve bilmenin imkân ve çarelerini görüşmek için toplandılarsa da, bir türlü ipucu bulmak mümkün olmadı. Şehzade burada sevgili hayalinin derdiyle hasta ve yatağına esir oladursun, biz gelelim Gülruh'a...

Gülruh da, hikâyede anlatıldığı gibi, bilmediği bir erkek güzelinin aşkı ile hasta ve mecalsiz hasret derdiyle babası Çin şahının yüreğine dert olmuş, o da kızı gibi yanıp yakılmaya başlamıştı. Kızının acısına belki çare olur ümidiyle şöyle bir tedbire başvurdu:

Yüce Divan'ını toplayıp biricik vârisi olan kızının hastalığı günden güne artmakta olduğundan ve bu dertten ölürse, yurdunun ve tahtının yabancı ellere geçeceğinden bahsederek sözlerini şöyle bitirdi:

– Herhangi uzman hekim veya uygun büyücü, kızıma deva bulursa Gülruh'u ona nikâhlayacağım, kendisini de memleketime veliaht[12] ederim, diye herkese duyurdu.

Saltanata tamah ederek her taraftan birçok hekimler, büyücü ve sihirbazlar gelip baktılar. Fakat Gülruh'un bedeni gibi ruhunda da bir bozukluk ve hastalık görünmediği için, aşkın tesiriyle olduğuna karar veriyor, kız ise âşık olduğunu inkârda ısrar ediyordu.

Gülruh'un Sabâ adında süt kardeşi olup uzun süreden beri ilim ve irfan tahsil etmek hevesiyle dolaşan, seyahatler eden Sabâ, tesadüfen kız kardeşiyle buluşunca hastalığının sebebini sorup soruşturdu. Gülruh, Sabâ'ya aşırı sevgisinden, aşk ateşiyle yanıp tutuştuğunu anlattıktan sonra, gördüğü o hikmetli rüyayı anlattı. Hayran olduğu o güzel

12 veliaht: Bir hükümdardan sonra tahta çıkacak kimse.

Şehzade'nin aşkı derdiyle er geç helak olacağını, buna çare olmadığını açığa vurdu. Sabâ, Gülruh'u şöyle teselli etti:

– İnşallah kapalı görünen bu kapı, bu âciz kardeşinizin eliyle açılacak ve yardımım ile gönül ferahlığına ulaşacaksınız. Biliyorsun ki seyahat benim mesleğim ve ülkeleri gezmek benim en büyük zevk ve merakım olmuştur. İnceden inceye araştırma maksadıyla yola çıkarım. Bütün belde ve illeri gezer tozar, niteliklerini söylediğiniz o güzel yüzlü erkeğin kim olduğu haberini alıp size haber getiririm, diye söz verdi.

Birkaç gün sonra kalkıp gitti.

Nice beldeler, kaleler, sayısız ülkeler, şehirler ve kasabalar gezip görerek iki sene geçiren Sabâ, nihayet İran sınırında Behmenabad şehrine inip bir kervansarayda[13] misafir oldu. Halkın arasında şahları olan Harzemşah'ın oğlunun hikâyesini işitince, merak edip başşehir İsfahan tarafına yöneldi. Kısa bir zamanda oraya varıp bir kervansaraya yerleşti.

Bir yolunu bularak Şah'ın veziri ile görüşüp:

– Efendim filan diyarın yadigârıdır! diye bazı hediyeler takdim ederek, ayrıca yolculukları boyunca görüp işittiği acayip şeyleri tatlı tatlı anlatarak onun gözüne girdi. Vezirin evine sık sık gidip gelmeye başladı.

Adı geçen vezir, bir gün Padişah'ın huzurunda iken, Sabâ adlı bir seyyahın hoşsohbetliğinden bahsederek ondaki tatlı dil ve tuhaf fıkraların, Şehzade'yi saran gamı dağıtmak için çok faydalı olabileceğini ileri sürdü. Bunun üzerine Şah'ın emriyle Sabâ'yı Şehzade'nin yanına götürdüler.

Sabâ, Şehzade'nin yalnız başına oturduğu köşke girdiğinde, tıpkı Çin şahının kızının tasvir ettiği gibi, yüzü Gülruh'u andırır, iç ve dış güzellikleri birbirine uymuş, bir Allah yapısı ile yüz yüze gelince, dilediğini bulmuş olduğundan hiç şüphesi kalmadı.

13 kervansaray: Ana yollar üzerinde kervanların konuklaması için yapılmış büyük han.

Şehzade'nin karşısında saygı ile oturduktan sonra, tuhaf ve güzel bir sohbete başladı ama ne fayda!

"Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinler"[14]

Şehzade'den bir bakış ve iltifat gelmeyince Sabâ, çaresiz, içindeki sırrı acele açıklamak zorunda kaldı. Şehzade'ye bir aralık uygun bir durum ortaya çıkarıp:

– Efendim, bu kulunuzdan iltifatınızı esirgemeyiniz. Çünkü, derdinizi iyileştirecek bir deva haberi getirdim. Fakat evin tamamıyla boş kalması lazım, dedi.

Kamercan'ın hemen, "Acaba yârin kokusundan bir iz ola mı?" diye gözü açılıp Sabâ'ya rağbet gösterip o gece orada kalmasına ve fıkralar anlatmasına izin verdi.

Gece olup da Şehzade'nin tenha zamanını bulan Sabâ, ağzını açıp içindeki sırrı ifade için:

– Efendim, parmağınızda olan yüzüğü efendime kim bağışladı? Yoksa Şah hazretlerinin hazinesinden mi aldınız?

Bu soru üzerine, sevgiliye kavuşmanın kokusuna dair Sabâ'da ruh besleyici bir zerrenin bulunduğunu iyice anlayan Kamercan'ın gözü açılıp:

– Aman ey Sabâ, sen bu yüzüğün eski sahibini bilir misin? diye sordu.

– Evet efendim, kulunuzun süt kız kardeşim ve siz efendimin aşkı derdiyle hasret yataklarına düşmüş olan Çin şahı kızı Gülruh cariyenizdir.[15]

Kamercan, yerinden sıçrayıp Sabâ'nın boynuna sarılıp alnından öptükten sonra işin aslını sordu.

Sabâ, olup bitenleri ve kendi macerasını tamamıyla anlattıktan başka, özellikle kendisini araştırmak için bunca diyarlar gezdiğini de söyleyince Şehzade'nin canı yerine geldi.

14 Kâni Mehmet Efendi'ye ait "Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler" mısraı "Dostluk ve vefa sayfasını okuyan da dinleyen de yok" anlamına gelir.

15 cariyeniz: Eskiden bir kadının kendinden bahsederken "ben" manasına kullandığı tevazu ve nezaket sözü.

Bu aşk ve sevgi derdi, ayrılık acısıyla helak olacağından söz açarak "Çaresi ne olabilir?" diye Sabâ ile günlerce konuştuktan sonra yola çıkarak karşılıklı danışarak Sabâ şöyle bir tedbir ileri sürdü:

– Padişah'tan av için izin isteriz. Av bahanesiyle üç günlük bir mesafe aldıktan sonra beraberinde bulunan adamları yanıltarak gözden kaybolur, sonra muradımız olan Çin iline, tek başımıza ve gizlice kaçar gideriz.

Nitekim, Padişah'ın izniyle ava çıkınca, üç gün ardı ardına, sanki av peşindeymişler gibi düpedüz yol aldılar. Nihayet bir gece yarısı arkadaşı Sabâ'yla birlikte kaçıp maksat diyarına doğru at sürdüler.

Birlikte ava gidenler, sabahleyin Şehzade ve seyyahı bulamayınca, telaş ve üzüntü ile dönüp Kamercan'ın kaybolduğunu Harzemşah'a haber verdiler. Dört tarafa adamlar salıp bulunması için her gayreti harcayan, buna rağmen ondan haber olmadığını öğrenen Harzemşah, sonsuz üzüntüler içinde oğuldan ayrılık köşesinde oturadursun biz gelelim Şehzade'ye:

Bazen arkadaşı Sabâ ile baş başa, bazen de kervanların yolcularına katılarak, doksan gün içinde, Çin şehrine sağlık ile ulaşarak, bir kervansaraya yani bir hana indiler. Kamercan'ın yüzündeki güneş yanıkları gidip teni ay aydınlığı rengini tekrar alıncaya kadar, bu hanın bir odasında on beş gün dinlendiler.

Nihayet Sabâ'nın teklifi üzerine Kamercan'a bir takım hekim elbisesi, ecza kutusu, bir neşter kabı ve başka lüzumlu malzemeler alınarak, Şehzade bir filozof hekim kılığına sokulup Sultan kapısına vardı:

Üstat bir doktor olduğunu ve özel olarak Gülruh'u tedaviye ilaç etmek için geldiğini, Hakan'ın yüksek eşiğine arz edilmesini kapıcılardan rica etti.

Onlar da, görevli oldukları üzere, bu sözleri Şah hazretlerine arz ettiklerinde, girmesine izin verilince doktoru taht huzuruna getirdiklerinde Kamercan, padişahlar önünde yapılması gerekli olan merasimi usul ve töresince yerine getirdikten sonra:

Uzman bir hekim ve incelikleri bilen bir filozof olduğunu, yüce Hakan'ın kızını tedavi muradıyla geldiğini, yüceltici bir dil ve saygılı tavırlar ile Sultan'a sundu ve söyledi. Şah, hekimin güzel yüzü ile olgun ve akıllı sözlerine merhametle, kızının tutulduğu bu hastalığın deva kabul edecek bir dert olmayıp fesatçı hayalden ibaret olduğunu anlattı. Onu iyileştirmek sevdasından vazgeçmesi konusunda birçok söz söyleyip nasihatler verdi. Fakat bu sözlerin hekime faydası olmadığını görünce darüssaade ağasını[16] çağırtıp, kızının yanına götürmesi için ferman etti. Ağa ile birlikte hareme[17] girip Gülruh Sultan'ın odası önüne vardıklarında doktor, ağaya dedi ki:

– Harzemşah hazretleri bu kullarının ne ölçüde uzman bir hekim ve mahir filozof olduğunu tecrübe etmediğinden kullarına acıyıp lütfederek hayli nasihatte bulundular. Himmetleri var olsun![18] Ancak, ben isterim ki ben hastayı görmeden önce efsun[19] ile savdırayım. Bu konuda öyle garip bir teknik kullanacağım ki bilgimin ve marifetimin derecesi daha iyi anlaşılsın.

deyip koynundan, daha önce hazırladığı, içinde, o bildiğimiz yüzük bulunan muska şeklinde yazılı bir kâğıt çıkarıp ağaya teslim ederek:

– Siz içeri girip bu kâğıdı Sultan'ın eline vererek bizzat eliyle açarak okumasını söyleyin, dedi.

16 darüssaade ağası: Hareme bakmakla görevli olan ve diğer bütün ağaların amiri durumundaki siyah hadım ağası, kızlar ağası.

17 harem: Sarayın yalnız kadınlara mahsus bölümü.

18 Himmetleri var olsun: Yapılan güzel bir iş karşısında teşekkür sözü olarak kullanılır.

19 efsun: Büyü, sihir, tılsım, afsun, arpag.

Kâğıt, ağanın eliyle Gülruh'a iletilip, o da hemen açıp yüzüğü gördüğünde canı ile aklı birbirine karışıp, yürek çarpıntıları içinde hemen okudu. Kamercan şöyle yazmışmış:

> "Benim bütün güzelliklerle donatılmış efendim! Bildiğimiz o gecede, gerçi bendeniz, efendimin sevgisini kabul ettiğime nişane olarak yüzükleri değiştirmiştim. Ancak efendim, siz, ağır uykuya dalmış olduğunuzdan, iki taraftan da teklif kabul olmamıştır.
>
> Kulunuz, şimdi doktor kılığında, ayak tozunuza yüz sürmeye gelmiş, İsfahan padişahı oğlu Kamercan kölenizim. Eğer efendim de beni kulluğa kabul buyuruyorsanız, o yüzüğü bana geri gönderiniz. Yok kabul buyurulmaz hâlde çare ne, aşk ve sevginiz yolunda ölmeye hazırım.
>
> *Vekkeltü ile'l-mahbûbî emrî*
> *İnşâe ahyânî ve inşâe telefenî*"[20]

diye yazmış, Gülruh, hemen yerinden kalkıp, "Hani doktor?" diye kapıya gelip bakınca Şehzade'nin güzel yüzüne gözü çarpınca namus ve arı bir yana bırakarak koşup Şehzade'ye sarıldı; birbirleriyle sarmaş dolaş divana geçip diz dize oturdular. Hemen ağayı:

– Var, babama şifa bulduğumu müjdele, diyerek gönderdi.

Bu iç açıcı haberi alan Şah, acele tarafından kızının oturduğu köşke girince görür ki; Gülruh ve doktor, yan yana serilmiş sohbet ediyorlar. Şah'ın geldiğini anlar anlamaz, ikisi birden ayağına kapanarak macerayı bir bir anlattılar.

Olup bitenleri öğrenen Şah, biraz daha ferahlamış olarak çıkıp bu olayları vezirlerine anlatarak hemen nikâh yapılmasını istedi. Düğün şenliklerinin hemen başlamasıyla, bir hafta boyunca herkes, zevk ve neşe içinde canı ne isterse yaparak hoş vakit geçirdi. Nihayet cuma gecesi, devlet

20 "Ben işimi sevgiliye (Allah'a) havale ettim, isterse beni ihya eder, isterse ortadan kaldırır."

adamları, Kamercan'ın önüne düşerek onu gerdek evine getirdiler. Gelin odasının yakışığı güzel Gülruh, süsler bezekler içinde, siyah kâkülüne tarak vurmuş olarak, Şehzade'nin ayak sesini oda kapısından beklemekteydi. Güzelliğiyle şereflenince bitimsiz nazlar, cilveler gösterip aşk oyunları yaparak Şehzade'nin elini öpüp koltuğuna girdi. Varıp kavuşma evinin sedirine kuruldular.

Sabahleyin, âdet olduğu üzere Kamercan, Şah'ın elini öpmeye gidip kendisine damatlık kaftanı giydirme ikramı yapıldıktan sonra, hemen yine koşup Gülruh'u ile zevküsefasına devam etti. Ara sıra seyir ve temaşaya çıkarak sonuçta büyük bir sevinç ve ferahlama içinde yaşıyordu. Üç yıl boyunca gündüzleri işi gülleri, bahçeleri seyretmek ise, geceleri de işi gücü, gerdandan ve bahçeden şeftali devşirmekti.

Söz konusu sürenin bitiminde, Gülruh ile beraber İsfahan'a giderek babası Harzemşah'ın ayağını öpmek ve hayır duasını almak ve geri dönmek şartıyla Şah'tan seyahat izni istedi. O da çaresiz razı oldu.

Hazineler, takımlar, malzemeler ve ufak tefekten başka, yorgan döşekler, otağlar ve çadırlar da hazırlandı. Çok sayıda askerle birlikte İsfahan yoluna çıktılar.

Uzun günler boyunca gidip yolu yarılar yarılamaz, gönüllere ferahlık veren cennet gibi bir yere uğradılar. Oranın güzelliğini ve cana can katan havasını görünce Kamercan ile Gülruh, o yere hemen çadırlar kurdurup bir günlüğüne konakladılar. Gülruh, uzun yol yorgunluğu ile bitkin olduğu için, biraz dinlenmek üzere soyunup dökünmüş, oturduğu çadıra naz uykusuna henüz varmıştı ki Kamercan, onun oturduğu çadıra girdi. Sevgilisini uykuda görünce rahatsız etmemek için geri dönüp giderken, gözü Gülruh'un kemerine ilişti.

"Ne süslü bir kemermiş!" diyerek eline alıp kemerin hazne kısmına yerleştirilmiş bir şey olduğunu eğilip açtı.

Gördü ki muşambaya sarılmış bir parça yakut,[21] daha doğrusu, üzerine ufak bazı kelimeler yazılmış: "Bir tılsım, yani bir muskaymış, acaba ne yazılmış?" diye dikkat edip okumaya çalıştı fakat yazılar çok ince ve çadırın içi karanlık olduğundan, anlamak için dışarı çıktı.

Aydınlıkta yazıya dikkat ederken, bir çaylak kuşu, yakutu et parçası sanarak, hemen süzüldü, Şehzade'nin elinden kapıp gitti.

"Gülruh, uyanıp da muskasını bulamayınca üzülür!" diye düşünerek Kamercan da atına binip kuşu avlamak arzusuyla gidip kuş konup göçerek, Şehzade de onu takip ederek o gün akşama kadar gittiler. Karanlık bastırınca, geri dönmek imkânı bulamayan Şehzade, o geceyi bir tepe üzerinde geçirdi. Sabahleyin kuş gözüne görünüp yine tutmak ümidiyle o gün de gitti. Bu iki gün gitti, bir şehrin yakınında kuşu gözden kaybetti.

Onu ararken şehirde bir bahçe kapısına gelip bahçıvanı ki ihtiyar bir adamdı, Şehzade'yi görünce:

– Merhaba oğlum, hangi taraftan gelirsin, ne yöne gidersin? Hele bahçeye gel, diyerek onu içeri alır ve atından indirip önce önüne yemek getirip yedirdikten sonra şu şekilde cevap için ağzını açtı:

– Oğlum, siz bu yerin garibi bulunduğunuz ve kılığınızdan Müslüman olup büyük bir adamın evladı olduğunuz bellidir. Bilesiniz ki bu şehir Meltânîler şehri ve bu ülke ateşe tapanlar memleketidir.

Bunların, Müslümanlara pek fazla düşmanlıkları olup, yollarda senin tuzaklarına düşüp zarar görmemen, yüce Allah'ın esirgemesi ve lütfu olduğu şüphesizdir.

Bu babanız, çok şükür ben de Müslümanım, adım Mustafa'dır. Seksen yıldan beri burada aralarında oturduğum için bana saldırmazlar. Talihinin güzelliği seni bana rast getirdi.

21 yakut: En meşhuru kırmızı renklisi olan, pembe, erguvan vb. renklerde, sadece elmasın çizebildiği çok değerli taş.